

Mahmut Bolat

Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi, Kırşehir/Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran University/Faculty of Arts and Sciences, Kırşehir/Türkiye

eposta: mbolat@ahievran.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2276-6018> - RorID: <https://ror.org/05rrfpt58>

Aysel Çakan

Uzman, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi, Kırşehir/Türkiye
Expert, Kırşehir Ahi Evran University/Faculty of Arts and Sciences, Kırşehir/Türkiye

eposta: aysel.cakan@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0001-6678-4707>

Atıf/Citation: Bolat, M. ve Çakan, A. 2025. Atatürk Dönemi Elçilerinden Ali Haydar Aktay ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerindeki Rolü. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13/43, 44-64.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1583670>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	12.11.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	24.02.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2025

ATATÜRK DÖNEMİ ELÇİLERİNDEN ALİ HAYDAR AKTAY VE TÜRKİYE-YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİNDEKİ ROLÜ

Öz

Devletlerin uluslararası ilişkilerini düzenleyen diplomasi, bu bağlamda barış ve düzeninin korunmasında önemli bir vasıta. Diplomasi uygulandığı dönemin şartlarına göre şekillense de her dönem için savaş ve barış ortamlarında etkin bir rol oynamıştır. Bir devletin diplomasi, temsil, müzakere ve iletişimini sağlayan ve devletin yürütme erkinin önemli bir unsurunu oluşturan diplomatlar da bu görevlerinin yanı sıra görevlendirildikleri ülkedeki iç ve dış gelişmelere ait tahlil ve değerlendirmelerde bulunan kişiler olmuşlardır. Atatürk Döneminde de iç ve dış sorunların müzakeresinde ve çözümünde diplomasiye büyük önem verilmiştir. Bu doğrultuda dönemin dış politikasının temel ilkelerine; gerçekçilik, bağımsızlık, barışçılık, güvenlik politikası ve ittifaklar sistemi, batıcılık, akılcılık anlayışı hakim olmuştur. Bu anlayışı özümseyen diplomatlardan birisi olan Türkiye'nin Belgrat Elçisi Ali Haydar Aktay, görev yaptığı 1929-1939 yılları arasındaki on yıllık süreçte gerek faaliyetleri ve gerekse de Türkiye'ye sunduğu önemli verilerle, dönemin Türk-Yugoslav ilişkilerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Belgrat'taki görevi sonrası 1939 yılında Moskova'ya tayin edilen Aktay, 1942 yılında geçirdiği kalp krizi nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi metodu uygulanarak ve dönemin basını, arşiv belgeleri, resmi yayınlar ile telif ve tetkik eserler

Atatürk Dönemi Elçilerinden Ali Haydar Aktay ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerindeki Rolü kullanılarak hazırlanan bu makale ile Aktay'ın Belgrat Büyükelçiliği dönemi faaliyetleri ve bu kapsamda dönemin Türk-Yugoslav ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ali Haydar Aktay, Belgrat, Büyükelçi, Türkiye, Yugoslavya.

ALI HAYDAR AKTAY, ONE OF THE AMBASSADORS OF ATATURK ERA AND HIS ROLE IN TURKEY-YUGOSLAVIA RELATIONS

Abstract

Diplomacy, which has an important role in the international relations of states, is an important tool in maintaining peace and order. Although diplomacy is shaped according to the conditions of the period in which it is practiced, it has played an effective role in war and peace environments for every period. Diplomats, who constitute the most important element of the executive power of the state, are composed of people who live in the place where they are assigned and report their analyzes and evaluations of internal and external problems in the country they are in. Diplomacy, representation, negotiation and communication of a state are provided through diplomats. The foreign policy adopted during the Atatürk period was dominated by the principles of realism, independence, pacifism, security policy and alliance system, westernism and rationalism. One of the intellectuals who internalized this understanding was Ali Haydar Aktay, Turkey's Ambassador to Belgrade. During the ten-year period between 1929 and 1939, he submitted important reports to Turkey and included his own observations. Aktay, who played an important role in the development of relations between Turkey and Yugoslavia, also had an active role in the mutual visits between the two countries. With the authorization given to him by the Republic of Turkey, he signed various agreements signed between the two countries and submitted various reports on the formation of the Balkan Treaty. After ten years of working for Turkey in Belgrade, Aktay was transferred to Moscow in 1939 and died in 1942 due to a heart attack. The study, which was conducted using a scanning model and document analysis, utilized archival documents, periodicals and copyrighted works.

Keywords: Ali Haydar Aktay, Ambassador, Belgrade, Türkiye, Yugoslavia.

Giriş

Uluslararası arenada gelişen ortamın bir gerekliliği olarak ortaya çıkan diplomasi terimi, en genel tanımıyla görüşme sanatı olarak ifade edilmiş ve ilk çağlardan itibaren de devletlerin dış politika tutumu ve uluslararası ilişkilerini yürütme aracı olarak kullanılmıştır. Devletlerin izlediği politikalar bağlamında değişen şartlar ve dönemler, devletleri karşılıklı bağımlılık içerisine sokmuş, bu zorunluluğun bir sonucu olarak kurumsal bir nitelik kazanan diplomasi, devletlerin dış politikasını ve bu politikanın yürütülüş biçimini simgelemiştir (Baştan ve Karagül 2021: 780).

Temel unsurunu gücün oluşturduğu diplomasi, eski Yunan, Roma ve Bizans dönemlerinde etkin bir şekilde kullanılmıştır. Eski Yunan'da karşılıklı bilgi taşıyan haberciler

kullanılırken, Bizans'ta bunun yerini belli bir eğitime sahip elçiler almış ve gönderildikleri ülkelerde gözlem yaparak bilgi toplayan kişilere dönüşmüşlerdir. Diplomasıyı yönlendiren bir devlet olarak ortaya çıkan ve 17. ve 18. yüzyılda etkinliğini koruyan Fransa ise bu süreçte, devletlerarası ilişkilerde karşılıklı güvenin gerekliliği üzerinde durarak, diplomasi kurumunu tek bir çatı altında birleştirmek amacıyla dışişleri bakanlığını kurmuştur. 1789 Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan ulus-devletler de konsolosluklar aracılığıyla diğer devletlerle olan ilişkilerini düzenlemeye çalışmışlardır (Acar 2006: 418-423). 1815 yılında gerçekleşen Viyana Kongresi'nde, güçlü devletler tarafından Avrupa'da düzeni kurmak ve korumak noktasında bir güç dengesinin sağlanması gerektiği ve diplomasinin statüsü ve kuralları olan bir kurum olduğu kabul edilmiştir (Tokatlı 2009: 295, 296).

I. Dünya Savaşı sonrasında ise oluşan yeni dünya düzenine uygun yeni diplomasi anlayışı uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde Avrupalı liderler, diplomasideki mevcut sistemi bilinen metotlarla devam ettirmek isterlerken ABD ise buna karşıt bir görüş ileri sürmüştür. ABD'nin iddiası Dünya Savaşı'nın, çözümü zor jeopolitik uyuşmazlıkların değil, Avrupa'nın hatalı uygulamalarının sonucu olarak yaşandığıdır. Bu noktada ABD, Wilson prensiplerinde belirtildiği üzere, bundan böyle uluslararası sistemin devletlerarası güç dengesine göre değil, etnik self-determinasyon prensibine göre düzenlenmesini ve ülkelerin güvenliklerinin askeri anlaşmalarla değil, ortak güvenlik sistemi ile korunmasını önermiştir. ABD bunların tesisi için de diplomasideki mevcut sistem yerine devletlerin diplomasilerinin, konunun uzmanları tarafından açıkça varılan antlaşma esaslarına dayandırılmasını içeren yeni bir diplomasinin uygulanmasını Avrupalılardan istemiştir. Uluslararası alanda benimsediği düzen kriterinin içeriğini ise ortak güvenlik, demokrasi ve self-determinasyon ilkeleri oluşturmuştur. Bu ilkeler, Avrupalı devletler için bir anlam ifade etmese de galip durumda olmalarına rağmen verilen kayıplarla zayıf bir duruma düşmeleri ve ABD'ye muhtaç olmaları, onları bu istekleri kabul etmeye zorlamıştır. Takip eden süreçte ise diplomasinin daha sistemli bir hale getirilmesi amaçlanarak, Milletler Cemiyeti kurulmuş ve böylece tüm devletleri ilgilendiren problemleri içeren konulara, bu çerçevede çözüm aranmaya çalışılmıştır (Kissinger 2000: 13, 247, 248, 251, 254).

Sonuç olarak I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni düzen, yeni bir diplomasi anlayışını ortaya çıkarmış ve bu çerçevede de ikili ilişkileri yürütme görevini üstlenen diplomatlar da ön plana çıkmıştır (Kohen 1999: 684, 685).

1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Genel Özellikleri

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sürecinde, Türk dış politikasında köklü değişiklikler yaşanmış ve Atatürk tarafından benimsenen anlayışın temelini, onun içinde bulunulan duruma karşı takındığı tavır oluşturmuştur. Bu tavır, onun istediği sonuca ulaşmak adına isabetli kararlar almasını ve dış politikada istikrarlı bir tutum sergilemesini sağlamıştır (Bayur 1956: 659, 660). Bu dönem uygulanacak olan siyasetle ilgili

olarak Atatürk, dış siyasetin iç siyasetle uyumlu olması gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada Atatürk, içteki problemlerini çözmüş, halkının refah ve mutluluğunu sağlamış bir Türkiye'nin, dış politikada da güçlü bir siyaset izleyebileceği değerlendirmesinde bulunmuştur (Kocatürk 2007: 444).

Atatürk, dış politikayı yönlendirecek kişileri bizzat kendisi belirlemiş ve bu dönemde bağımsızlık, ulus egemenliği ve kökten çağdaşlaşmaya hizmet edecek ilkeler benimsenmiştir. Dönemin şartlarına uygun gerçekçi bir dış politika uygulanmış ve karşılaşılan sorunlar bu temelde çözülmeye çalışılmıştır. Düşmanlıktan kaçınılarak, açık bir diyalog benimsenerek, o dönemde ve gelecekte karşılaşılabilecek sorunlar hakkında bir öngörü ortaya konulmuştur. Güvenilirliğe özen gösterilmiş ve tam bağımsızlık ilkesinden ödün verilmemiştir. Yine benimsenen güvenlik politikası kapsamında bir ittifaklar sistemi oluşturulmaya çalışılmış olmakla birlikte bu politikada kendi gücüne dayanmak temel prensip olmuştur. Bu bağlamda yakın ve uzak komşuları ile barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik ittifaklar yapılmasına çalışılmış ve çağdaş, akılcı, eşitliğe önem veren ve emperyalist zihniyetten uzak bir dış siyaset politikası uygulanmıştır (Tuncer 2008: 22-32).

Dolayısıyla temel ilkelerini gerçekçilik, bağımsızlık, barışçılık, güvenlik politikası ve ittifaklar sistemi, batıcılık ve akılcılığın şekillendirdiği Atatürk döneminde uygulanan dış politikada, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla uzak ve yakın komşu ülkelerle olan diplomatik ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır (Bolat 2006: 48-52). Bu noktada, 1930'lu yıllarda İtalya'nın yayılmacı politikasına karşı İngiltere, Fransa ile diplomatik ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Balkanların güvenliği için yürütülen çalışmalar neticesinde ise 1934 yılında Balkan Antantı imzalanmıştır (Ülman 1968: 244, 245; Şimşir 1981: 178). Bu Paktın yapılmasındaki bir diğer etken ise 1929 yılında ortaya çıkan dünya ekonomik krizinden etkilenen Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya gibi devletlerle ekonomik iş birliğine dayalı bölgesel politikaların benimsenmesi olmuştur (Barlas 2021: 371, 372).

"Bitaraf Olan Bertaraf Olur" vecizesini dile getiren ve diğer devletler ile ilişkilerini geliştirmeye ve bu doğrultuda ittifaklar kurmaya çalışan Atatürk, devletlerarası güvenliğin, dostluğun ve barışın bütün dünya milletlerince kabul edilmesi ile genel barışın sağlanacağı görüşündeydi (Bolat 2006: 70). Bu görüş doğrultusunda, yayılmacılıktan ve hayalcilikten uzak, istikrarlı bir barış politikasının izlendiği bu süreçte iktisat, uygarlık ve kültüre de büyük bir önem verilerek yapılan yeniliklerle dış politika desteklenmiştir (Akşin 1999: 276). Atatürk döneminde benimsenmiş olan bu akılcı dış politika prensipleri, önemli bir Balkan ülkesi olan Yugoslavya ile olan ilişkilerin düzenlenmesinde de uygulanmış ve Atatürk'ün temel dış politika prensiplerini özümsemiş olan Ali Haydar Aktay da 1929-1939 yılları arası Belgrat büyükelçiliği görevi sırasında, bu diplomatik ilişkilerde önemli bir rol üstlenmiştir.

2. Türk-Yugoslav İlişkilerinin Tarihi Seyri

Osmanlı Devleti 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması ile Kosova Vilayetini, 10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile de Manastır ve Üsküp'ü içine alan Vardar Makedonya'sını Sırbistan'a bırakmak zorunda kalmıştır. Bu toprakların yanında Bosna-Hersek'i de kendi toprakları içerisine katmak isteyen Sırbistan'ın bu tutumu, o dönemde bu topraklara sahip olan Avusturya-Macaristan ile ilişkilerinin gerilmesine neden olmuş ve Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp tarafından öldürülmesi de gerginliği zirveye taşımıştır. Bunun sonucu başlayan I. Dünya Savaşı sırasında, Avusturya-Macaristan göçmenlerinden olan Ante Trumbic başkanlığında 1915 yılında Paris'te bir Yugoslav heyeti kurulmuştur (Aruç 2013: 574). Bu heyetin çabaları sonucu, 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı adıyla Yugoslavya Devleti kurulmuş olmakla birlikte, bu ortak devleti oluşturan üç millet arasındaki çekişmeler, Kral Alexander'ın 1929 yılında iktidarı ele geçirmesine kadar devam etmiştir. Alexander, 6 Ocak 1929 yılında anayasayı yürürlükten kaldırmış ve iktidarı, 1934 yılında uğradığı suikasta kadar elinde tutmuştur (Jelavich 2009: 166). Kosova, Bosna-Hersek, Sırbistan, Makedonya ve Karadağ'ın yanında Slovenya ve Hırvatistan'ın da bir bölümünü içine alan bölgenin ismi Krallık Yugoslavyası olarak değiştirilmiş ve 3 Ekim 1929 yılından sonra bölge Güney Slavlar Ülkesi olarak anılmaya başlamıştır (Şimşir 1996: 404). Böyle bir süreçten geçerek oluşan Yugoslavya ile cumhuriyet dönemi başlarında diplomatik ilişkileri bulunmayan Türkiye, ikili ilişkilerin her iki ülkeye de sağlayacağı faydalar noktasından hareketle, diplomatik ilişkileri kurma çabası içerisinde olmuştur. Bu amaca yönelik olarak Atatürk 2 Şubat 1923'te İzmir'de halka hitaben yaptığı konuşmasında:

"Balkanlar dahilinde mevcut hükümetlerden biri müstesna olmak üzere (Yunanistan) Yugoslavya ile, Romanya ve Bulgaristan ile alışverişimiz yoktur. Bizce temenni olunur ki, onlarla dost olalım. Onlar bizimle dost olsunlar. Türkiye'nin dostluğu onlar için çok faydalıdır. Ve bu memleketlerde Türkiye'nin dostluğunun kıymetini takdir edenler vardır. Fakat gariptir, her yerde olduğu gibi, güzel ve büyük hakikatler ve kanaatler, biraz müşkülât göğüslenmedikçe tatbik sahası bulamıyorlar. Balkan hükümetlerinin fiilen düşmanımız olanlarla birleşip aleyhimizde tasavvur ve harekatta bulunabilmeleri de bazılarının hatırına gelebilir. Bundan da katiyen endişe etmeyiniz. Esasen buna çalışanlar olsa bile muvaffak olmaları güçtür. Eğer muvaffak olurlarsa, bu muvaffakiyet rolör olanlara, yani fail olanlara ait kalır. Fakat buna rıza gösterenlerin nihayete kadar zarar göreceklrine hiç şüphe edilmesin. Esasen böyle tasavvurun fiile dönüşmesi bizim üzerimizde asla ve asla hiçbir tesir yapamaz. Bizim hedefimiz gayet açıktır. Ve bizi oraya ulaştıracağına emin olduğumuz istikamet, çok doğru ve haklıdır. Biz ne olursa olsun o istikameti takip edeceğiz. Ve mutlaka o hedefe ulaşacağız" şeklinde bu arzusunu dile getirmiştir (Atatürk'ün Bütün Eserleri 2005: 88).

İlerleyen süreçte Kral Alexander'ın da katkıları ile Atatürk'ün arzusu gerçekleşecektir.

Atatürk Dönemi Elçilerinden Ali Haydar Aktay ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerindeki Rolü

Bu dönem içerisinde Türkiye-Yugoslavya ilişkilerini şekillendiren temel problemlerden birisi, Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin mal varlıklarının, Karadağ'dan gelen göçmenlere tahsis edilmesidir. Gerçekleştirilen müzakereler sonrası Yugoslavya, Türklerin geride bıraktığı mal varlıklarının değerini hesaplatarak taksitli bir şekilde mal sahiplerine ödenmesini kabul etmiştir. Ancak bu karar alınmış olmakla birlikte, Yugoslavya resmi olarak Türkiye'ye bildirmemiştir. Karardan haberi olmayan Türkiye ise bu sorunu TBMM'de gündeme getirerek, sorunun çözümüne yönelik görüşmeler gerçekleştirmiştir (Soysal 2000: 450; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.2, İ.1, C.3, 1 Teşrinisani 1339: 174). Türkiye ile Yugoslavya arasındaki diğer sorunları ise Yugoslavya'nın Osmanlı Devleti'nden kalan ve kendi payına düşen borcu ödemek istememesi ile pasaport ve seyahat özgürlüğü meselesi oluşturmaktadır. Bu konulardaki anlaşmazlıklara rağmen, Türkiye'nin Balkanlardan gelebilecek bir tehdidi önlemek politikası doğrultusunda, Yugoslavya ile yapılan müzakerelere devam edilmiş ve 28 Ekim 1925 tarihinde iki ülke arasında Dostluk Antlaşması imzalanmıştır (Soysal 2000: 450; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.2, İ.2, C.14, 19.02.1341: 183, 184). Yine diplomatik ilişkilere işlerlik kazandırmak amacıyla 18 Ocak 1926 tarihinde Belgrad'a orta elçi olarak atanmış olan Yusuf Hikmet Bayur'un görevi 23 Şubat 1926'da elçiliğe yükseltilmiştir (Kızılkaya 2022: 519).

Bu arada emlak meselesi konusu 1927 yılında bir kez daha TBMM'nin gündemine gelmiştir. Bu görüşmeler sırasında dönemin Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras, iki ülke arasında bir ikamet mukavelenamesi bulunmadığını ve bu nedenle de Türkiye'nin, Yugoslavya hükümeti tarafından Türk tebaasına verilen, emlaklarının teslim edileceğine dair taahhüdüne güvenmesi gerektiğini ifade etmiştir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, D.2, İ.4, C.31, 11.04.1927: 70). Atatürk, karşılıklı görüşmelerin devam ettirildiği bu dönemde, Yugoslavya elçisinin iki ülke arasında siyasi, iktisadi ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik iki tarafça gösterilen gayreti açıklayan beyanatını memnuniyetle karşılamıştır. Ayrıca Atatürk, Yugoslav elçisine hitaben yaptığı konuşmasında; ortak çıkarlar doğrultusunda kurulacak ilişkilerin, her iki ülke açısından yararlı sonuçlar doğuracağı kanaatini dile getirmiştir (*Atatürk'ün Bütün Eserleri* 2006: 261). Nihayetinde yürütülen bu müzakereler neticesinde, iki devlet arasında 1932 yılında ticaret, hukuk, denizcilik ve siyasal alanlarda çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır (Bolat ve Nizamoglu 2019: 122; Kızılkaya 2022: 519).

Bu sırada Yugoslavya, İtalya'nın yayılmacı politikasına karşı önlem almak isterken, bu tehdide 1933 yılında Almanya'da iktidarı ele geçiren Hitler'in de eklenmesi ile dış politikasında daha uzlaşmacı bir siyaset izlemeye başlamış ve Kral Alexander 4 Ekim 1933'te Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Alexander'ın bu ziyaretteki amacına uygun olarak da 28 Kasım 1933 tarihinde Türkiye ile Yugoslavya arasında "Dostluk, Saldırmazlık, Adli Tesviye Uzlaşması ve Tahkim" konularını içeren bir anlaşma imzalanmıştır (Koçak 2011: 194; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.4, İ.3, C.20, 06.03.1934: 17). Bu anlaşma sonrasında yayımlanan resmi bildiride, milletlerarası anlaşmalara saygı ve bölge barışına katkı konularına vurgu yapılmıştır. Bu gibi

anlaşmalar ve 1930 yılından itibaren Balkan ülkeleri arasında sürdürülen görüşmeler sonucunda 9 Şubat 1934 tarihinde, bölgede iş birliğini sağlamaya ve barışı ön plana çıkarmaya yönelik olarak Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında “Balkan Antantı” imzalanmıştır. Anlaşma 6 Mart 1934’te TBMM’de görüşülerek tasdik edilmiştir (Oran 2009: 350, 351; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.4, İ.3, C.20, 06.03.1934: 17-18). Yugoslavya Kralı Alexander, 1934 yılının temmuz ayında Fransa’ya yaptığı ve Hırvat Milliyetçileri tarafından öldürülmesiyle sonuçlanan ziyaretinde, bir Fransız dergisine verdiği röportajda; Atatürk’ün çağın gereklerine uygun politikalarının, kendisinde Atatürk’e karşı sempati oluşturduğunu ifade etmiştir (Okur 2004: 87). Alexander’ın ölümü sonrası yerine geçen oğlu tarafından da Türkiye-Yugoslavya ilişkileri aynı çizgide devam ettirilmiştir. Bu dönemde, 14 Nisan 1932’de imzalanmış fakat yürürlüğe girmemiş olan Afyon Anlaşması, 14 Haziran 1935 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Kızılkaya 2022: 521; Akşam 1936: 4).

Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç, 26 Ekim 1936’da Türkiye’ye resmi bir ziyarette bulunmuş ve bu ziyaret sırasında iki ülke arasında, 28 Ekim 1936’da Ankara’da imzalanan İkamet Mukavelenamesi, 7 Aralık 1936 tarihinde TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Aynı tarihte imzalanan Ticaret ve Seyrüseferin Mukavelenamesi ise 3 Şubat 1937’de TBMM tarafından onaylanmıştır (*TBMM Zabıt Ceridesi*, D.5, İ.2, C.14, 07.12.1936: 28; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.5, İ.2, C.16, 03.02.1937: 2; Kızılkaya 2022: 521; Akşam 1936: 4). Böylece iki ülke arasında sorun olan emlak, pasaport ve seyahat özgürlüğü meseleleri çözüme kavuşturulmuştur.

Bu ziyaretin ardından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, 12 Nisan 1937 tarihinde Belgrat’a bir iade-i ziyaret gerçekleştirmiş ve bu karşılıklı ziyaretler, ikili ilişkilerin gelişimine katkıda bulunmuştur (Cumhuriyet 12.04.1937: 7; Cumhuriyet 14.04.1937: 7). Bu ziyaret sonrasında Trabzon Milletvekili Hasan Saka ve Antalya Milletvekili Cemal Tunca, Yugoslavya Meclisine teşekkür ve muhabbet duygularının bildirilmesi hakkında TBMM’ye bir önerge sunmuştur. TBMM tarafından kabul edilen bu önergeyi, Yugoslavya Meclisi Başkanı Stevan Ciric, iki millet arasındaki sarsılmaz dostluğun yeni bir nişanesi olarak nitelendirmiştir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, D.5, İ.2, C.17, 30.04.1937: 161; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.5, İ.2, C.18, 05.05.1937: 4, 5). 1939 yılına kadar süren bu dostluk ilişkisi, aynı yıl ortaya çıkan II. Dünya Savaşı ve o döneme kadar Türkiye’nin Belgrat Büyükelçisi olan Ali Haydar Aktay’ın, Moskova Büyükelçiliğine tayini sonrası sekteye uğramıştır.

3. Belgrat Elçisi Ali Haydar Aktay’ın Hayatı

Ali Haydar Bey, eski Rusçuk Müftüsü Osman Nuri Efendi’nin oğlu olarak, 1884 yılında Doğu Rumeli’ye bağlı Aydos kasabasında dünyaya gelmiştir. Eğitim hayatına Rusçuk’ta başlayan Ali Haydar Bey, ilk ve ortaokulu Rusçuk’ta, liseyi ise İstanbul’da Mekteb-i Sultani’de tamamlamıştır. Ardından Mekteb-i Hukuk-u Şahane’den (Hukuk Mektebi) mezun olmuştur. Türkçe, Fransızca ve Bulgarca konuşma ve yazma derecesinde hâkim olmasının yanında,

Atatürk Dönemi Elçilerinden Ali Haydar Aktay ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerindeki Rolü

Arapça ve Farsçaya da aşinadır. 10 Aralık 1905 tarihinde Bab-ı Ali Tercüme Odası memurluğuna atanmıştır (*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH.SAİDd. 155/44 [H-29.12.1293]*). 5 Mayıs 1908 tarihinde Kalas Başşehbenderhanesi Şehbender Vekil ve Kançılarlığı görevine, 28 Ekim 1909 tarihinde ise Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi Sefaret-i Ecnebiye Kalemi Kitabeti'ne atanmıştır. 23 Eylül 1910 tarihinde Hariciye Nezareti Kalem-i Mahsus Birinci Sınıf Kitabetine terfi etmiştir (*BOA, DH.SAİDd. 143/106 [H-29.12.1302]*). I. Dünya Savaşı boyunca bu görevinde kalmış, 11 Ekim 1918 tarihinde Ahmet İzzet Paşa'nın sadrazam olmasıyla, Kalem-i Mahsus Müdürü olarak görevlendirilmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından Hariciye Vekaleti Hususi Kalemi olarak görev almıştır. 1926 yılına kadar bu görevini sürdüren Ali Haydar Bey, 1926'da Stockholm Maslahatgüzarlığı görevine atanmıştır (*Vakit 3.08.1942: 2*). İki yıl sürdürdüğü bu görevinin ardından 1928 yılında Belgrat'a Orta Elçi olarak atanmış ve sonrasında görevi Belgrat Elçiliğine yükseltilmiştir (*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/44.26.15 [05.05.1934]*).

1928-1939 yılları arasında, Türkiye'nin Belgrat Elçisi olarak görev yaptığı süreçte Türkiye-Yugoslavya arasında imzalanan birçok anlaşmada aktif rol üstlenmiştir (*BCA, 30.18.1.2/75.45.20 [27.05.1937]; BCA, 30.18.1.2/76.51.6 [11.06.1937]*). 1939 yılında ise Büyükelçi sıfatıyla Moskova'ya tayin olmuştur (*Ulus 26.07.1939: 1*). 1941 yılında kalp rahatsızlığı geçirmiş ve sağlık durumu bozulmuştur (*Vakit 3.08.1942: 2*). Moskova Büyükelçisi olarak yürüttüğü görevini, sağlık problemleri nedeniyle bırakmak zorunda kalmış ve tedavi olmak amacıyla İsviçre'deki bir sanatoryuma gitmeye karar verdiği sırada 1942 yılında, Büyükada'daki evinde geçirdiği ani bir kalp krizi sonucu 58 yaşında hayatını kaybetmiştir (*Akşam 3.08.1942: 1*).

4. Ali Haydar Aktay'ın Belgrat Elçiliği Sırasındaki Faaliyetleri ve Türk-Yugoslav İlişkileri

4 Kasım 1928 tarihinde alınan kararla Belgrat Orta Elçiliği'ne atanan Ali Haydar Bey, göreve başlamasının ardından Belgrat'ta yaşanan gelişmeler hakkında Türk Hükümetini bilgilendirmeye başlamıştır (*BCA, 30.18.1.2/1.1.5 [04.11.1928]*). Bunlardan biri, 20 Mayıs 1929 tarihinde Belgrat'ta yapılan Küçük Antant hakkındadır. Kongreye, üye devletlerin yoğun bir ilgi gösterdiğini söyleyen Ali Haydar Bey, bununla birlikte bu yoğun ilgiyi, son zamanlarda çıkan Küçük Antant'ın zayıfladığı haberlerinin, asılsız olduğu imajının yaratılmaya çalışılması olarak değerlendirmiş ve ayrıca Rusya, Macaristan ve Bulgaristan'a karşı güçlü görünme arzusunu, bir diğer sebep olarak göstermiştir. Ali Haydar Bey konferansta görüşülen konuları da; Küçük Antant'ın durumu, komşularla olan ilişkiler, Cemiyet-i Akvam'da tartışılan ekalliyetler meselesi ve ekonomik meselelere dair görüşmeler olarak sıralamıştır (*BCA, 30.10.0.0/226.523.7 [05.06.1929]*).

1931 yılında Yunanistan Başbakanı Venizelos ve Rusya Dışişleri Komiseri Litvinof'un Ankara'yı ziyaretlerini takiben Bulgaristan Başbakanı Muşanof da Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

Ali Haydar Bey bu ziyaretlerin Yugoslav kamuoyunda endişeye yol açtığını bildirmiştir. Bu endişelere örnek olarak da Belgrat'ta yayınlanan Vreme Gazetesi'nin 19 Kasım 1931 tarihli nüshasında yer alan "Bulgar Başvekili Mr. Muşanof'un Ankara Seyahati, Yakın Şark'ta ve Balkanlar'da İttifak Siyaseti Muvacehesinde Yunanistan'ın Vaziyeti" ve Novisti Gazetesi'nin 13 Kasım 1931 tarihli nüshasında "Yeni Balkan Grupmanı" başlıklarını taşıyan köşe yazılarını örnek olarak göstermiştir (BCA, 30.10.0.0/220.481.14 [12.12.1931]).

Bununla birlikte aynı dönemde Yugoslav basınında Türkiye'de gerçekleştirilen reform hareketlerini öven yazılar da yayımlanmıştır. Örneğin; Politika Gazetesi'nin 4 Kasım 1931 tarihli sayısında, Türkiye'de gerçekleşen inkılapların Türkiye'ye sağladığı katkılardan bahsedilmiş ve Atatürk'ün modern ve yaratıcı kudretinin, tüm dünyaya neler yapılabileceğini gösterdiği ifade edilmiştir (BCA, 30.10.0.0/226.523.19 [03.12.1931]). Yine Belgrat'ta yayınlanan Pravda Gazetesi'nde, "Asrın Şahsiyetleri" başlığıyla Atatürk'ten övgü ile söz edilmiştir. Aynı haberde şapka kanunu, açılan fabrikalar, harf inkılabı, başkentin İstanbul'dan Ankara'ya taşınması gibi konulara vurgu yapılarak, Türkiye'yi çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştıran kişinin Atatürk olduğu değerlendirilmiştir (BCA, 30.10.0.0/1.2.22 [14.01.1932]). Aynı gazetenin 20 Aralık 1931 tarihli sayısında ise yine Atatürk konu edilmiştir. "Bugün Cihan Mukadderatını Elllerinde Tutan Altı Fakir Çocuk" başlığıyla, Atatürk'e yönelik, iyi bir asker olarak memleketine nam saldı ve Milli Mücadele dönemindeki başarısından dolayı Gazi ve Halaskar lakaplarıyla Türk milleti tarafından tanındığı ve yapmış olduğu reformlarla ülkesini bambaşka bir hale getirdiğine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur (BCA, 30.10.0.0/1.2.23 [20.01.1932]).

Bu arada, Belgrat Elçiliği tarafından 1932'de gönderilen raporlarda, 13-15 Mayıs 1932 tarihinde Belgrat'ta Küçük Antant toplantısının yapılacağı duyurulmuştur. Yine aynı yılın 16 Aralık tarihinde, Fransa'nın talebi üzerine Küçük Antant üye devletleri dışişleri bakanlarının da Belgrat'ta toplanacağı bilgisi verilmiştir (BCA, 30.10.0.0/228.532.22 [26.05.1932]). Toplantı içeriğine dair; Fransa-Lehistan arasında imzalanan Adem-i Tecavüz Antlaşması'nın Romanya'yı mağdur ettiğine yönelik bir görüşmeden, Lehistan'ın İtalya hakimiyetine girme tehlikesine karşı alınacak önlemlerden, İtalya-Avusturya-Macaristan yakınlaşmasının Romanya, Yugoslavya ve Çekoslovakya'ya karşı bir tehlike arz etmesinden, Küçük Antant bağının güçlendirilmek istenmesinden ve Fransa-Almanya arasında çıkması muhtemel bir savaş durumunda, Küçük Antant üyelerinin Almanya'ya karşı kullanacağı kuvvetler gibi konulardan bahsedileceği bildirilmiştir (BCA, 30.10.0.0/228.534.10 [28.12.1932]). Bu toplantı 15 Aralık 1932 tarihinde Belgrat'ta gerçekleşmiş ve toplantıya Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya genelkurmay başkanları ve dışişleri bakanları katılmıştır (BCA, 30.10.0.0/226.523.35 [31.12.1932]). Yine 24 Ocak 1933 tarihinde Belgrat Elçiliğinin verdiği habere göre; Yugoslavya Dışişleri Bakanının talebi üzerine Küçük Antant üyeleri dışişleri bakanları, Belgrat'ta olağanüstü bir toplantı gerçekleştirmiştir (BCA, 30.10.0.0/220.485.17

Atatürk Dönemi Elçilerinden Ali Haydar Aktay ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerindeki Rolü [24.01.1933]). Ayrıca o yıl Küçük Antant Talebe Kongresinin, 1 Mayıs 1933 tarihinde Belgrat'ta toplanacağı bilgisi de verilmiştir (BCA, 30.10.0.0/226.524.8 [20.05.1933]).

Yugoslavya'da yaşanan veya haberlere konu olan hemen her gelişmeyi raporlaştıran Belgrat Elçiliğinin bu raporlarının birinde, Belgrat'ta çıkan Novosti Gazetesi'nde yayımlanan bir makale konu edilmiştir. Makalenin içeriğinde; Sovyet Rusya'nın Boğazlara olan ilgisi ve Ankara'ya temsilciler göndererek, bir savaş durumunda kendilerine Boğazlardan geçiş izni verilmesine yönelik talepleri konusunun işlendiği bilgisi verilmiştir (BCA, 30.10.0.0/248.678.16 [11.06.1933]).

Belgrat Elçiliğinden 1933 yılında gönderilen bir diğer rapor ise Türkiye ve Yugoslavya arasındaki temel sorunlardan birisi olan ve Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin emlak meselesi sorunu ile ilgilidir. Verilen bilgilere göre, 22 Haziran 1933 tarihinde Yugoslavya hükümeti tarafından yeni "Agrar Kanunu" kabul edilmiştir. Fakat söz konusu kanunla, Türkler için ödenecek tazminat bütçesinin 300 milyon dinardan 400 milyon dinara yükseltilmesine rağmen yeni bir kanun çıkarılincaya kadar Türklere tazminat ödenmeyeceği de belirtilmiştir. Ali Haydar Bey Yugoslavya'nın bu tutumunu, Türkiye-Bulgaristan yakınlaşmasına bir tepki olarak değerlendirmiş ve iki ülkenin emlak konusunda anlaşmasının bu dönem için mümkün görülmediğini ifade etmiştir (BCA, 30.10.0.0/251.696.13 [29.06.1933]).

Yugoslavya'nın emlak konusundaki bu uzlaşmaz tavrına rağmen, çevresel güvenlik politikası kapsamında Balkanlardan gelebilecek bir tehlikeyi önlemek amacıyla olan Türkiye, uzlaşmacı tavrından vazgeçmemiştir. Bu amaçla, Balkan misakı projesini tetkik etmeye yönelik olarak, Balkan devletleri dışişleri bakanlarının Belgrat'ta yapacakları toplantıya katılma kararı alınmıştır. Bu toplantıya da Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığında Refik Amir Bey, Mehmet Cevat Bey ve emniyet memuru Sadık Efendi'den oluşan bir heyetin gönderilmesi uygun görülmüştür (BCA, 30.18.1.2/41.83.12 [19.11.1933]).

Ali Haydar Bey'in Belgrat elçiliği yıllarında Türkiye-Yugoslavya ilişkileri, karşılıklı ziyaretlerle de geliştirilmeye çalışılmıştır ki bu ziyaretlerden biri daha önce de ifade edildiği gibi, Yugoslavya Kralı Alexander'ın Türkiye ziyaretidir. Kral Alexander'ın Türkiye'ye yaptığı ziyaret Türk basınında geniş yankı bulmuş ve çeşitli gazetelerde "Yugoslav Kral ve Kraliçesi Bugün İstanbul'a Geliyorlar", "Dün Şehrimize Gelen Kral Alexander Hz. ile Reiscumhur Hz. arasında Sulhun Takviyesi Yolunda Çok Mühim Bir Mülakat Vuku Buldu", "Kral ve Kraliçe Bu sabah Şehrimizde! Burada Bir Gün Kaldıktan Sonra Korfu'ya Hareket Edecekler", "Kral Hazretleri Dün Sabah Geldi ve Gece Çok Samimi Duygularla Memleketimizden Ayrıldı" başlıklarıyla çeşitli haberler yayınlanmıştır (Hakimiyet-i Milliye 4.10.1933: 1, 5; Cumhuriyet 5.10.1933: 1, 5; Vakit 4.10.1933: 1, 8; Milliyet 5.10.1933: 1, 5). Vakit Gazetesi, "Yugoslav Hükümdarı Dün Sabah Geldiler ve Gece Yarısından Sonra Gittiler" başlığı altında ziyaretin detaylarına yer vermiştir. Bu habere göre; 4 Ekim 1933 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Yugoslavya Kralı Alexander, eşi Kraliçe Mari ve maiyetiyle birlikte Dubrovnik Torpidosu ile

Varna'dan Türkiye'ye gelmiştir. Dolmabahçe Sarayı'nın önünde Yugoslavya milli marşının çalındığı ve askerler tarafından Kralın selamlandığı ve Atatürk'ün misafirleri karşılamak üzere Dolmabahçe Sarayı rıhtımına çıktığı, Kralla birbirlerini selamladıktan sonra 25 dakikalık bir görüşme yaptıkları aktarılmıştır. Görüşme sonrasında Kral, sivil kıyafetlerini giyip, Cumhurbaşkanının tahsis ettiği otomobille Topkapı Sarayı'nı ziyaret etmiş ve Ali Haydar Bey de Krala refakat etmiştir. Daha sonra İstanbul'un tarihi ve kültürel mekanlarını gezen Kral Alexander ve maiyeti Yeniköy'deki yazlık Yugoslavya sefarethanesinde şereflerine verilen ziyafete katılmışlardır. Saat 18.30'da Dolmabahçe Sarayı'na dönmüş ve Atatürk tarafından, saat 20.30'da Dolmabahçe Sarayı'nda Kralın şerefine bir ziyafet verilmiştir. Gece yarısına kadar samimi bir havada süren ziyafet sonrası Atatürk tarafından uğurlanan Kral ve Kraliçe, Dubrovnik Torpidosu ile Korfu'ya hareket etmişlerdir (Vakit 5.10.1933: 1, 8).

Balkan Antantı'nın imzalanması sonrası, bu iş birliğine yönelik toplantılardan birisi olan ve 13 Mayıs 1934'te M. Yevtiç nezaretinde yapılan toplantıya Yugoslavya ve Romanya dışişleri bakanlarının yanı sıra Türkiye dışişleri bakanı da katılmıştır. Bu toplantıda, Balkan misakına dair bir fikir birliğiyle, anlaşma sağlanmıştır (*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatiği Arşivi (TDA)*, 568/38735.156780.24 [13.05.1934]). Yine 1934 yılında Belgrat Elçiliğinden gönderilen bir raporda ise 1 Ekim 1934 tarihinde Yugoslavya Dışişleri Bakanı Mr. Yevtiç'in başkanlığı altında, Küçük Antant İktisadi Meclisinin Belgrat'ta toplandığı bildirilmiş ve Ali Haydar Bey imzalanan anlaşmaların içeriği ile ilgili, Türk hükümetini bilgilendirmiştir (*BCA*, 30.10.0.0/227.527.17 [21.10.1934]).

Bu gelişmenin hemen akabinde, Yugoslavya Kralı Alexander'ın bir suikast sonucu öldürüldüğü haberi alınmış, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi bu haberi "Dost Yugoslavya'nın Yası Bizimdir" başlığıyla okuyucularına duyurmuştur. Haberin içeriğinde; Kral Alexander'ın Atatürk ile birlikte Türkiye ile Yugoslavya arasındaki sıkı ve sarsılmaz dostluğu kurmak için çalıştığı, kendi milletinin kurtuluş ve bağımsızlığına kılavuzluk ettiği, Balkanlarda barış ve güvenlik meselesinin başlıca amillerinden olduğu ifade edilmiştir. Kralın cenaze merasimine katılmak için cumhurbaşkanlığı muhafız alayından bir bölüğün Belgrat'a gittiğini ve böyle bir merasim için Türk kıtasının ilk defa memleketten çıktığını, bunun da Türk milletinin Kralın hatırasına ve eserine karşı duyduğu hürmetin bir göstergesi olduğu belirtilmiştir (Hakimiyet-i Milliye 18.10.1934: 1, 2). Atatürk de bizzat Prens Paul'a bir taziye mektubu göndermiş ve Kralın samimi bir dostu olarak, vefatından duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve Yugoslav milletinin üzüntüsünü, Türk milletinin paylaştığını ifade etmiştir (*Atatürk'ün Bütün Eserleri* 2010: 28, 29).

II. Dünya Savaşına giden süreçte Balkan ülkeleri, bölgedeki güvenliği sağlamak amacıyla ortaya çıkan durumları yakından takip etmiştir. Bu noktada Türkiye'nin Trakya'daki askeri hazırlıkları, Bulgaristan ve Yugoslavya'da endişe yaratmıştır. Yugoslavya hükümeti bu endişesini gidermek amacıyla dışişleri müsteşarı vasıtasıyla 1935 yılının şubat ayında, Ali

Atatürk Dönemi Elçilerinden Ali Haydar Aktay ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerindeki Rolü

Haydar Bey ile görüşerek gelişmeler hakkında bilgi almıştır (TDA, 506/42791.193110.147 [01.10.1935]).

Ali Haydar Bey Türkiye'ye, Yugoslavya iç siyaseti ile ilgili raporlarda sunmuştur. Bunlardan birisi 1935 yılının haziran ayında gönderilmiştir. Bu raporda Ali Haydar Bey: Yugoslavya kabinesinde hakim üç kuvvetin bulunduğunu ve bunların Yevtiç, General Yıfkoviç ve Stoyadinoviç olduğunu belirtmiştir. Şimdiye kadar bu üç kişi arasında tam bir ittifak bulunduğunu, fakat Yevtiç'in kendi listesine dahil 303 milletvekili ile ayrı bir parti kurma girişiminde bulunması ile bu birliğin bozulduğunu ve Yıfkoviç ve Stoyadinoviç'in farklı bir oluşumla bir parti kurmak ve sonrasında da Yevtiç hükümetinin istifasını isteyerek iktidara gelmek niyetinde olduklarını ve bu fikre de Prens Paul'un sıcak baktığını bildirmiştir (TDA, 506/42791.193110.128 [20.06.1935]).

Ali Haydar Bey, yine 1935 yılında gönderdiği bir diğer raporda; Yugoslavya içişleri bakanının, Yugoslavya'nın yegane ve güvenilir dostu olarak Türkiye'yi gösterdiğini belirtmiş ve bu açıklamanın son zamanlarda Fransız, Çekoslovak ve Romenlerin Yugoslavya'ya çıkardıkları sıkıntıların etkisi ile yapıldığı değerlendirmesinde bulunmuştur (TDA, 506/42791.193110.138 [26.06.1935]).

Ali Haydar Bey'in elçiliği sırasında gönderdiği raporlar sadece Yugoslavya ile de sınırlı değildir. Örneğin; 1936 yılının mayıs ayında Boğazlar Meselesi ile ilgili görüşmelerin sürdürüldüğü sırada Ali Haydar Bey, Belgrat'ta Polonya Dışişleri Bakanı ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'ndan aldığı talimat doğrultusunda Polonya Dışişleri Bakanı'na, Polonya'nın Boğazlar Konferansına davet edilmesinin, Lozan Antlaşması'nda imzası olmaması nedeniyle mümkün olmadığını söylemiştir. Ayrıca Ali Haydar Bey yine aldığı talimat doğrultusunda, ilk fırsatta Polonya ile bir anlaşma yapılmasının düşünüldüğünü Bakan'a ilettiğini ve Bakan'ın da bu düşüncüyü memnuniyetle karşıladığını, Dışişleri Bakanlığı'na raporlamıştır (TDA, 566/328.2349.1 [29.05.1936]).

Ayrıca, Yugoslavya'nın Türkiye ile olan ilişkilerinin yanında diğer devletlerle olan ilişkileri de Belgrat Elçiliği tarafından yakından takip edilerek Türkiye'ye rapor edilmiştir. Bu raporlardan birisi de Yugoslavya-Fransa ilişkilerine dairdir. Fransız Mareşal Franchet d'Espèrey'in, Belgrat'ta kendi ismini taşıyan bir sokakta, adına atfedilen heykelin açılış merasiminde bulunmak üzere Belgrat'a gittiği ve d'Espèrey'in bu ziyaretle Fransız topraklarında öldürülen Kral Alexander'dan dolayı iki ülke arasında gergin olan ilişkileri düzeltmeyi ümit ettiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Ali Haydar Bey, Yugoslav halkının bu ziyaretin samimiyetine inanmadığı ve Fransa'nın bu ziyaretten beklediği amaca ulaşamadığı değerlendirmesinde bulunmuştur (BCA, 30.10.0.0/221.492.39 [04.07.1936]).

Bu dönemde Türkiye-Yugoslavya arasında gerçekleşen karşılıklı ziyaretlerden birisi de Yugoslav Bakan Dr. Şevki Behmen'in, 1936 yılının temmuz ayındaki Türkiye ziyaretidir. Belgrat Elçiliği, bu ziyaret sonrası Belgrat'a dönen Behmen'in, Vreme Gazetesi'ne verdiği bir

röportajdaki Türkiye izlenimlerini şöyle aktarmaktadır: Behmen, Türkiye’de gördüğü ilerleme hamlelerinden ve çeşitli kurumlardan ve özellikle Atatürk, İnönü, Tevfik Rüştü Aras ve Ali Çetinkaya’dan büyük bir sitayişle bahsetmiştir. Türkiye’de geçirdiği güzel günlerin hatırasını ebediyen unutamayacağını da söyleyen Behmen, gezdiği her yerde Türk-Yugoslav dostluğuna şahit olduğunu, Türkiye’de gördüğü hüsnü kabulün Yugoslav siyasi camiasında çok iyi bir izlenim bıraktığını ifade etmiştir (BCA, 30.10.0.0/253.702.2 [14.07.1936]).

Ali Haydar Bey, 27 Temmuz 1936 tarihinde Yugoslavya Prensi Paul ile bir görüşme yapmış ve bu görüşmede Prens, Ali Haydar Bey’den Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nden dolayı Atatürk’e tebriklerini, dostluk ve hürmetlerini iletmesini istemiştir. Boğazlar meselesi hakkındaki görüşmelerden Türkiye’nin maddi ve manevi olarak çok güçlü çıktığını ifade eden Prens, Türkiye ve Yugoslavya’nın geleceğinin daha berrak bir dostlukla ilerleyeceğini belirtmiştir. Prensi, Atatürk ve Türkiye’ye bağlı ve sadık olarak gördüğünü ifade eden Ali Haydar Bey ayrıca, iki ülke arasında gelişen ilişkilerin Yugoslav basınına da yansıdığını belirtmiştir. Ali Haydar Bey, Belgrat radyosunda 29 Ekim 1936 tarihinde, Türkiye’nin Cumhuriyet Bayramı’na yönelik “Kemalizm” başlığıyla bir program yapıldığı bilgisini de iletmiştir (TDA, 541/44186.209619.31 [28.07.1936]; BCA, 30.10.0.0/198.352.27 [09.11.1936]).

1936 yılında Türk gazeteciler bir Yugoslavya ziyareti gerçekleştirmiş ve bu ziyaret, “Dost Yugoslavya’da 15 Gün” başlığıyla haber yapılmıştır. Bu haberde; Yugoslavya’nın son yıllarda her alanda ileri hamleler yapmış olduğu, Yugoslav halkının her kesiminin Türk-Yugoslav dostluğuna kıymet verdiğini belirtilmiş ve bu dostluk ilişkilerinin kurulmasında Ali Haydar Bey’in katkıları takdir edilmiştir. Haberde ayrıca Ali Haydar Bey’in, Yugoslav siyasi çevrelerince çok sevildiği ve hürmet edildiği, Belgrat Elçiliği görevinde çok başarılı olduğu belirtilerek, onun gibi tecrübeli bir diplomatın bu görevde bulunmasının Türk-Yugoslav ilişkilerini daha da güçlendireceği tespitinde bulunulmuştur (Akşam 3.10.1936: 7).

1936 yılında Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç ve eşinin 26 Ekim 1936’da Türkiye’yi ziyaret edeceği haberi verilmiş ve Stoyadinoviç ile Atatürk’e atfen, Balkan barışının temelini bu iki büyük devlet başkanının bir araya gelmesi ve dostluk ilişkisinin oluşturduğu yorumunda bulunulmuştur (Akşam 24.10.1936: 1, 5). Stoyadinoviç’in Ankara ziyaretinde kendisine, Belgrat Elçisi Ali Haydar Bey eşlik etmiştir (Akşam 5.11.1936: 1, 4).

1937 yılında, Balkan Antantı doğrultusunda yapılan rutin toplantılardan olan ve Belgrat’ta düzenlenen toplantıya, Türkiye’den Başbakan İsmet İnönü başkanlığında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Şevket Fuad Keçeci, Cevat Açıkalın, Vedid Uzgören ve Refik Amir Kocamaz’dan oluşan heyetin katılması kararlaştırılmıştır (BCA, 30.18.1.2/73.25.9 [31.03.1937]). 12 Nisan 1937 tarihinde gerçekleştirilen bu Belgrat ziyareti, yoğun ilgiyle karşılanmış ve bu ziyaretin siyasi bir anlam taşıdığı yorumları yapılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi’nin verdiği habere göre İnönü, Belgrat halkı tarafından alkışlar ve tezahüratlarla karşılanmış ve Vreme Gazetesi de İnönü’nün Yugoslavya’ya ilk defa ziyaret ettiği haberine yer vermiştir (Cumhuriyet

12.04.1937: 1, 7). Bu ziyaret sırasında Kral Alexander'ın mezarını ziyaret edip çelenk koyan İnönü, ittifakların harp yapmaktan ziyade barışı ayakta tutmak için yapıldığını belirterek, iki ülke arasındaki anlaşmalara yenilerinin eklenip, aradaki dostluğun kuvvetlendirilmesi için çalışılacağını bildirmiştir (Cumhuriyet 14.04.1937: 1, 7). İnönü bu gezisi sırasında 15 Nisan 1937 tarihinde, Belgrat'ta açılan Türk sanat sergisinin açılış törenine de katılmış, Prens Paul, Yugoslavya Başbakanı ve hükümet üyelerinin de hazır bulunduğu sergide, Yugoslavya Kültür Bakanı, Atatürk'ten sitayişle bahsetmiştir. Büyük bir ilgiyle karşılanan sergide, Türk sanatının gösterdiği ilerleme halk tarafından takdirle karşılanmıştır (*Akşam* 15.04.1937: 1, 4). Ali Haydar Bey, Belgrat'ta ilk defa böyle bir Türk sergisi açılmasından dolayı duyduğu memnuniyeti Prens Paul'a iletmiştir (Cumhuriyet 15.04.1937: 1, 7). Atatürk de bu ziyarete dair memnuniyetini, Prens Paul'a yazdığı cevabi mektupta dile getirmiştir (*Atatürk'ün Bütün Eserleri* 2011: 195).

24 Mayıs 1937 tarihinde, Londra'da taç giyme töreninden Türkiye'ye dönmekte olan İnönü'yü, Ali Haydar Bey Yugoslavya sınırında karşılamış, İnönü Belgrat istasyonunda da Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç ile görüşmüştür. İnönü, burada Pravda Gazetesi'ne verdiği röportajda; Stoyadinoviç'le müşterek dava için bir araya gelmekten mutlu olduğunu belirtmiş ve Balkan Antantından bahsederken de barışın en önemli unsurları olan güven ve istikrarı barındıran bu Antantın, bütün kuvvetiyle devamının gerekliliğini, bir kere daha görüp tespit ettiğini söylemiştir (Ulus 24.05.1937: 1, 5).

Belgrat Elçiliği tarafından 1937 yılında gönderilen bir raporda, Belgrat Üniversitesi üyeleri tarafından iki ülkenin üniversite öğrencileri arasında karşılıklı tanışma, ortak menfaatlerin korunması, iki milletin iktisadi, içtimai ve kültürel olarak yakınlaşmalarını sağlamak amacıyla "Türk-Yugoslav Talebe Birliği" adıyla bir cemiyet kurulduğu bildirilmiştir. (BCA, 30.10.0.0/253.703.8 [05.07.1937]).

28 Eylül 1937 tarihinde, Yugoslavya'daki askeri manevralara katılmak üzere Türkiye'yi temsilen dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Belgrat'a gitmiştir. Yunan, Romen, Çek, İtalyan ve Fransız Genelkurmay Başkanlarının da bulunduğu bu manevralarda Çakmak, Yugoslavya hükümeti tarafından askeri bir merasimle karşılanmıştır. Çakmak burada, Kral Alexander ve şehitliği ziyaret ederek çelenk koymuş ve sonrasında Türk Elçiliğinde, Ali Haydar Bey tarafından adına düzenlenen ziyafete katılmıştır. Çakmak ayrıca, o günün gecesinde Yugoslavya Genelkurmay Başkanı Luhomir Mariç tarafından misafir askeri heyetler şerefine verilen ziyafete de katılmıştır (Cumhuriyet 28.09.1937: 3).

1937 yılında yapılan Milletler Cemiyeti'nin toplantısına katılan Türkiye Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras, 1 Ekim 1937'de Türkiye'ye dönerken Belgrat'a uğramış ve Belgrat istasyonunda Yugoslavya Başbakanı M. Stoyadinoviç, Yugoslav Dışişleri Bakanlığı üyeleri ve Ali Haydar Bey tarafından karşılanmıştır. Burada bir süre heyetle görüşen Aras, Milletler

Cemiyeti toplantısı ile ilgili olarak, Avrupa'daki siyasi gerginliğin bir dereceye kadar azaltıldığı açıklamasında bulunmuştur (Cumhuriyet 1.10.1937: 1).

1938 yılında Balkan Antantının beşinci toplantısı Ankara'da yapılmıştır. Ankara'nın ev sahipliği ve Yunanistan Başbakanı M. Metaksas başkanlığında gerçekleşen bu toplantıya Yugoslavya Başbakanı M. Stoyadinoviç, Romanya Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı M. Comnen ve temsilciler katılmışlardır. Heyet üyelerinin gazetecilere verdiği beyanatta, barış idealine sıkı sıkıya bağlı oldukları vurgulanmıştır (Cumhuriyet 25.02.1938: 1, 8). Yugoslavya Başbakanı M. Stoyadinoviç toplantıyla ilgili olarak Belgrat gazetelerine, Belgrat'a fevkalade iyi intibalarla döndüğünü, Ankara'daki toplantının çok samimi bir hava içinde gerçekleştiğini, temas edilen meselelerde hemfikir olunduğunu, bu toplantıyla dostluk bağlarının bir kat daha kuvvetlendiğini belirten bir beyanatta bulunmuştur (Cumhuriyet 01.03.1938: 1, 7). Toplantının iyi geçmesi ve iki ülke arasındaki münasebetin kuvvetlenmesinin bir sonucu olarak, Türk basınında yeni anlaşmaların imzalanacağına yönelik haber yayınlanmıştır. Haber içeriğinde; Yugoslavya göçmenlerinin Türkiye'ye naklini görüşmek üzere 1938 yılının nisan ayı sonunda Belgrat'ta Türk ve Yugoslav delegelerden oluşan bir komisyon kurulacağından bahsedilmiştir. Yine aynı haberde bu komisyon vasıtasıyla, göçmenlerin menkul ve gayrimenkul mallarıyla ilgili meselelerin halledilmeye çalışılacağı ve Romanya ile imzalanan göçmen anlaşmasına benzer bir anlaşmanın yapılacağı bilgisine de yer verilmiştir (Cumhuriyet 06.03.1938: 2).

1938 yılında da karşılıklı ziyaretlere önem verilerek dönemin Başbakanı Celal Bayar başkanlığında, Atina ve Belgrat'a bir heyetin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Heyette Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Cevat Açıkalın, Baki Sades, Refik Amir Kocamaz ve diğer görevliler yer almıştır (BCA, 30.18.1.2/83.41.6 [12.05.1938]; BCA, 30.18.1.2/83.50.3 [01.06.1938]). Bu ziyarette Celal Bayar'ın eşi tarafından, ziyaret edilen hayır kurumlarına bağışlanmak üzere ayrılan 10.000 Dinar, Ali Haydar Bey tarafından Belgrat Belediyesi'ne verilmiştir (BCA, 30.10.0.0/13.76.11 [22.06.1938]).

Başbakan Celal Bayar başkanlığındaki heyet tarafından 10 Mayıs 1938 tarihinde gerçekleştirilen bu ziyarette, Kral Naibi Prens Paul ile görüşülmüş ve Prens Paul tarafından Celal Bayar'a "Beyaz Kartal" nişanı verilmiştir. Celal Bayar şerefine sarayda öğle yemeği ziyafeti düzenlenmiş ve ziyafette Kraliçe Mari, Naib Prens Paul, Prenses Olga, Başbakan Celal Bayar ve eşi, Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç ve eşi, Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Türkiye'nin Belgrat Elçisi Ali Haydar Aktay gibi isimler yer almıştır. Ziyafette iki ülkeyi ve Balkanları ilgilendiren meseleler konuşularak tam bir fikir birliğine varılmıştır. Türk basınından derlenen haberlere göre Belgrat gazetelerinde, Yugoslav halkının Celal Bayar'a büyük bir sempati duyduğu haberleri yer almıştır. Aynı günün akşamı verdiği ziyafette Stoyadinoviç, bu ziyaretin yalnız iki ülke arasındaki samimi dostluk ilişkilerinin bir kanıtı değil aynı zamanda iki ülke arasındaki bütün meselelerde faydalı bir fikir teatisine de vesile ve Balkan Antantının yapıcı ve barışçı zihniyetinin bir tezahürü olduğu değerlendirmesinde

bulunmuştur. Stoyadinoviç sözlerini, son Türkiye ziyareti sırasında görmek fırsatını bulduğu Türkiye'nin gelişimini ve Atatürk'ün liderliğini öven ve Türkiye'nin Yugoslavya'ya karşı dostluk hislerini, barışa ve bunu temin için kurulan Balkan birliğine sadakatini takdir eden sözleri ile tamamlamıştır (Ulus 15.05.1938: 1, 8). Sonraki gün gerçekleştirilen Türk heyetinin, Kral Alexander'ın mezarını ziyaret ve çelenk koyma töreninden sonra, aynı günün akşamı Türkiye'nin Belgrat Elçiliğinde Ali Haydar Bey tarafından Türk heyeti şerefine bir ziyafet verilmiştir (Akşam 11.05.1938: 1, 13). Yine o yıl içinde, Balkan Paktının havacılıkla ilgili işlerini hava uzmanlarıyla görüşmek üzere Belgrat'a bir heyet gönderilmiştir. Bu heyette, Genelkurmay Hava Müşaviri Tayyareci Kurmay Albay Şefik Çakmak ve Genelkurmay Başkanlığı Hava Harekat Bölümünden Tayyareci Kurmay Yüzbaşı Remzi Soyoğuz yer almıştır (BCA, 30.18.1.2/84.66.12 [15.07.1938]).

10 Kasım 1938 tarihinde Atatürk'ün ölüm haberinin duyulması üzerine, Yugoslavya Kral Naibleri Stankoviç ve Peroviç, Türkiye'nin Belgrat Elçiliğini ziyaret etmiş ve taziyelerini sunmuşlardır (Akşam 13.11.1938: 7). Ayrıca Türk basınından derlenen haberlere göre; Yugoslavya gazetelerinin ilk sayfalarında Atatürk'ün fotoğrafı yayınlanarak, taziye mesajlarına yer verilmiştir. Vreme Gazetesi, Türkiye'nin üzüntüsünü bütün dost ve müttefikler gibi Yugoslavya'nın da paylaştığını, milli ve modern Türkiye'nin kurucusu olan Atatürk'ün adının hiçbir zaman unutulmayacağını ifade etmiştir. Yine aynı gazete, Atatürk'ün *"Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır"* sözüne atıfta bulunarak, Atatürk'ün eseri olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilelebet payidar kalacağı değerlendirmesinde bulunmuştur. Politika Gazetesi ise yeni Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün adının, tarihin sayfalarına silinmez harflerle yazılacağını belirtmiştir (Akşam 13.11.1938: 7).

Bu süreçte, Belgrat'ta gerçekleşen olaylara dair Ali Haydar Bey Türkiye'yi bilgilendirmeye devam etmiş ve Elçilik tarafından gönderilen 8 Şubat 1939 tarihli rapora göre, 1 Şubat 1939 tarihinde Romanya Dışişleri Bakanı Gregoire Gafenco, Romanya ve Yugoslavya'yı ilgilendiren konular ve özellikle de Macaristan'a karşı hareket tarzını konuşmak üzere Belgrat'a gelmiştir. Gafenco'yu karşılayanlar arasında Ali Haydar Bey de bulunmuştur. Rapora göre yapılan görüşmelerin içeriğini; iki ülkenin ortak menfaatlerine dair konular, Tuna ve Balkan memleketleriyle müşterek bir siyaset takip etmek, iki ülke arasında nakliyat ve ulaşım için Adriyatik ile Karadeniz'i doğrudan birleştirecek modern bir yolun inşası projesi oluşturmuştur (TDA, 568/39077.158300.4 [08.02.1939]).

25 Şubat 1939 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Balkan Antantı toplantısına katılmak üzere Bükreş'e hareketi öncesinde Belgrat'a uğramış ve Yugoslavya Dışişleri Bakanı Markoviç tarafından Saraçoğlu şerefine bir ziyafet verilmiştir. Ziyafete Türkiye'nin Belgrat Elçisi Ali Haydar Bey'in içlerinde bulunduğu davetliler de katılmıştır. Saraçoğlu, burada Belgrat gazetelerine verdiği röportajda Balkan Paktı'na üye ülkeler arasında

kurulan dostluğa atıfta bulunmuştur. Saraçoğlu, üye ülkelerin her birinin selameti için esas olanın Balkan Paktı olduğunu söylemiş ve ortak hedef ve idealle, kardeşlik bağı ile hareket etmenin gerekliliğini vurgulamıştır (Cumhuriyet 26.02.1939: 1, 9; İkdam 26.02.1939: 3; Ulus 26.02.1939: 1, 3).

1939 yılının temmuz ayında, Ali Haydar Bey'in Belgrat Elçiliği görev süresi sona ermiş ve 24 Temmuz 1939 tarihli kararname ile Ali Haydar Bey, Moskova'ya Büyükelçi olarak atanmıştır (BCA, 30.18.1.2/87.71.12 [24.07.1939]). 2 Ağustos 1939 tarihinde Ali Haydar Bey için, Yugoslavya Dışişleri Bakanı Markoviç tarafından birçok Yugoslav devlet görevlisinin katıldığı bir ziyafet verilmiştir. Türk basınından derlenen haberlere göre Yugoslav gazeteleri, 1928 yılından bu yana Türkiye'yi Yugoslavya'da temsil eden Ali Haydar Bey'in, iki devlet arasındaki dostane ilişkilere katkılarından övgüyle söz etmişlerdir (Vakit, 02.08.1939: 10; Akşam 02.08.1939: 2; İkdam 28.07.1939: 4).

Moskova'ya Büyükelçi olarak atanan Ali Haydar Bey, 20 Ağustos 1939 tarihinde Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet Divanı Başkanı Kalenin tarafından kabul edilerek itimatnamesini sunmuş ve görevine başlamıştır (Cumhuriyet 21.08.1939: 3). Bununla birlikte sağlık sorunları nedeniyle bu görevini uzun süre devam ettiremeyen Ali Haydar Bey görevinden ayrılıp, Türkiye'ye dönmek zorunda kalmış ve 2 Ağustos 1942 tarihinde 58 yaşında iken İstanbul'da Büyükkada'daki evinde hayatını kaybetmiştir (Cumhuriyet 02.08.1942: 1; Vakit, 03.08.1942: 1, 2; Ulus 03.08.1942: 1; Tasvir-i Efkâr 03.08.1942: 1, 3; Akşam 03.08.1942: 1). Ali Haydar Aktay, 4 Ağustos günü Beyazıt Camisinde kılınan cenaze namazının ardından Edirnekapı şehitliğine defnedilmiştir (Vakit 04.08.1942: 3; Cumhuriyet 05.08.1942: 1, 3).

Sonuç

Devletlerin yürütmüş olduğu dış politika tutumunu tanımlamakta kullanılan ve uygulandığı dönemin şartlarına göre şekillenen diplomasi, gerek savaş ve gerekse de barış dönemlerinde devletlerin ilişkilerini düzenlemesinde başvurdukları temel yol olmuştur. Bu ilişkileri düzenleyen ve farklı dönemlerde farklı isimlerle anılan diplomatlar, özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında büyük önem kazanmışlardır.

İçinde bulunulan şartlara uygun, gerçekçi bir tutuma sahip ve açık bir diyalogun benimsendiği bu dönem Türkiye'sinde, Atatürk tarafından yönlendirilen Türk dış politikasında kendi gücüne dayanmak temel prensip olmakla birlikte, barışı ve güvenliği tesis için tam bağımsızlık ilkesinden ödün verilmeden, uzak ve yakın komşular ile bir ittifaklar sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Benimsenen bu anlayış, önemli bir Balkan ülkesi olan Yugoslavya ile olan ilişkilerin düzenlenmesinde de önem kazanmış ve uygulanmıştır.

Yugoslavya Devleti ile olan ikili ilişkilerin yürütücüsü olarak ön plana çıkan, devletin çeşitli kademelerinde görev almış, donanımlı bir kişiliğe sahip ve Atatürk'ün temel dış politika prensiplerini özümsemiş olan Ali Haydar Aktay, 1929-1939 yılları arasındaki süreçte görev

Atatürk Dönemi Elçilerinden Ali Haydar Aktay ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerindeki Rolü

yaptığı Belgrat Elçiliği sırasında, bu diplomatik ilişkilerin geliştirilmesinde etkin bir rol oynamıştır. İki ülke arasında I. Dünya Savaşı sonrasında çeşitli sorunlar yaşanmasına rağmen, zaman içerisinde yapılan görüşmeler, anlaşmalar ve karşılıklı ziyaretler ile sorunlar çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Balkan Antantı'nın katılımcı iki üyesi olarak, özellikle Yugoslavya Kralı Alexander döneminde onun ve Atatürk'ün girişimleri ile gelişen Türk-Yugoslav ikili ilişkileri, Kral'ın öldürülmesi sonrası süreçte de iki devletin devlet adamları ve kamuoyu sayesinde olumlu bir düzlemde devam etmiş ve bu sürece de Ali Haydar Bey'in ciddi katkıları olmuştur.

Yugoslav devlet adamları ile kurduğu yakın ilişki ve Türk-Yugoslav ilişkilerinin geliştirilmesine katkılarından dolayı Yugoslav kamuoyu tarafından da takdir edilen Ali Haydar Bey'in Belgrat Elçiliği görevi, 1939 yılında sona ermiş ve bu tarihte çıkarılan kararname ile Moskova Büyükelçiliğine atanmıştır. Bununla birlikte yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle bu görevini uzun süre devam ettiremeyen Ali Haydar Bey, 2 Ağustos 1942 tarihinde 58 yaşında iken İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Dahiliye Defterler (DH.SAİDd.): 155/44 [H-29.12.1293], 143/106 [H-29.12.1302].

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2): 44.26.15 [05.05.1934], 75.45.20 [27.05.1937], 76.51.6 [11.06.1937], 1.1.5 [04.11.1928], 41.83.12 [19.11.1933], 42.4.14 [29.01.1934], 73.25.9 [31.03.1937], 73.26.11 [01.04.1937], 79.88.6 [01.11.1937], 83.41.6 [12.05.1938], 83.50.3 [01.06.1938], 84.66.12 [15.07.1938], 87.71.12 [24.07.1939].

Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü (30.10.0.0): 226.523.7 [05.06.1929], 220.481.14 [12.12.1931], 226.523.19 [03.12.1931], 1.2.22 [14.01.1932], 1.2.23 [20.01.1932], 228.532.22 [26.05.1932], 228.534.10 [28.12.1932], 226.523.35 [31.12.1932], 220.485.17 [24.01.1933], 226.524.8 [20.05.1933], 248.678.16 [11.06.1933], 251.696.13 [29.06.1933], 221.489.13 [23.02.1934], 227.527.17 [21.10.1934], 221.492.39 [04.07.1936], 253.702.2 [14.07.1936], 198.352.27 [09.11.1936], 253.703.8 [05.07.1937], 13.76.11 [22.06.1938].

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (30.1.0.0): 1.4.29 [20.10.1928].

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA)

Romanya (568): 38735.156780.24 [13.05.1934], 39077.158300.4 [08.02.1939].

Avusturya (506): 42791.193110.147 [01.10.1935], 42791.193110.128 [20.06.1935], 42791.193110.138 [26.06.1935].

Polonya (566): 328.2349.1 [29.05.1936].

İtalya (541): 44186.209619.31 [28.07.1936].

Meclis Tutanakları

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İçtima senesi: 1, C. 3, 1 Teşrinisani 1339.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, İçtima senesi: 2, C. 14, 19.02.1341.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:2, İçtima senesi: 4, C. 31, 11.04.1927.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, İçtima senesi: 3, C. 20, 06.03.1934

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:5, İçtima senesi: 2, C. 14, 07.12.1936.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:5, İçtima senesi: 2, C. 16, 03.02.1937.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:5, İçtima senesi: 2, C. 17, 30.04.1937.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:5, İçtima senesi: 2, C. 18, 05.05.1937.

Süreli Yayınlar

Akşam Gazetesi 02.08.1939.

Akşam Gazetesi 03.08.1942.

Akşam Gazetesi 11.05.1938.

Akşam Gazetesi 13.11.1938.

Akşam Gazetesi 15.04.1937.

Akşam Gazetesi 24.10.1936.

Akşam Gazetesi 03.08.1942.

Akşam Gazetesi 03.10.1936.

Akşam Gazetesi 05.11.1936.

Cumhuriyet Gazetesi 01.03.1938.

Cumhuriyet Gazetesi 02.08.1942.

Cumhuriyet Gazetesi 05.08.1942.

Cumhuriyet Gazetesi 06.03.1938.

Cumhuriyet Gazetesi 01.10.1937.

Cumhuriyet Gazetesi 12.04.1937.

Cumhuriyet Gazetesi 14.04.1937.

Cumhuriyet Gazetesi 15.04.1937.

Cumhuriyet Gazetesi 21.08.1939.

Cumhuriyet Gazetesi 25.02.1938.

Cumhuriyet Gazetesi 26.02.1939.

Cumhuriyet Gazetesi 28.09.1937.

Cumhuriyet Gazetesi 05.10.1933.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 18.10.1934.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 04.10.1933.

İkdam Gazetesi 26.02.1939.

Atatürk Dönemi Elçilerinden Ali Haydar Aktay ve Türkiye-Yugoslavya İlişkilerindeki Rolü
İkdam Gazetesi 28.07.1939.

Milliyet Gazetesi 05.10.1933.

Tasvir-i Efkâr Gazetesi 03.08.1942.

Ulus Gazetesi 03.08.1942.

Ulus Gazetesi 15.05.1938.

Ulus Gazetesi 24.05.1937.

Ulus Gazetesi 26.02.1939.

Vakit Gazetesi 02.08.1939.

Vakit Gazetesi 03.08.1942.

Vakit Gazetesi 04.08.1942.

Vakit Gazetesi 04.10.1933.

Vakit Gazetesi 05.10.1933.

Telif-Tetkik Eserler

Acar, Demet Şefika. 2006. "Küreselleşen Dünyada Diplomasi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 9, S. 1-2, ss. 417-439.

Akşin, Sina. 1999. "Atatürk'ün Dış Siyaset Modeli", *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 275-279.

Aruçi, Muhammet. 2013. "Yugoslavya", *İslam Ansiklopedisi*, C. 43, ss. 573-579.

Atatürk'ün Bütün Eserleri. 2005. C.15, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atatürk'ün Bütün Eserleri. 2006. C.18, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atatürk'ün Bütün Eserleri. 2010. C.27, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atatürk'ün Bütün Eserleri. 2011. C.29, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Barlas, Dilek. 2021. "Türkiye Cumhuriyeti Dış Politikasına Genel Bakış 1923-1960", *Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Uluslararası Atatürk Kongresi*, C. 1, S. 9. Amasya, ss. 367-383.

Baştan, Yücel, Soner Karagül. 2021. "Diplomasinin Dönüşümü ve Dijital Diplomasi", *TroyAkademi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 3. ss.777-803.

Bayur, Hikmet. 1956. "Kuvay-ı Milliye Devrinde Atatürk'ün Dış Siyasetiyle İlgili Bazı Görüş ve Davranışları", *Belleten*, C. 20, S. 80, ss. 659-699.

Bolat, Bengül, Ahmet Nizamoğlu. 2019. "Kemalettin Sami Paşa ve Berlin Büyükelçiliğindeki Faaliyetleri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 2, ss. 117-151.

Bolat, Mahmut. 2006. "Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, C. 7, S. 1, ss. 45-74.

Jelavich, Barbara. 2009. *Balkan Tarihi*, C.2, İstanbul: Küre Yayınları.

Kızılkaya, Rıdvan. 2022. "Bunalımdan Dostluğa: Yugoslavya Kralı I. Alexander'ın Atatürk ile Görüşmesi (4 Ekim 1933)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C.8, S.2, ss. 515-542.

Kissinger, Henry. 2000. *Diplomasi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Kocatürk, Utkan. 2007. *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Koçak, Cemil. 2011. "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi*, C. 4, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kohen, Sami. 1999. "Diplomasinin Medya ve NGO'larla İlişkileri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Okur, Mehmet. 2004. "Atatürk Tarafından Yabancı Devlet Başkanlarına Verilen Hediyeler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 33/34, ss. 80-88.
- Oran, Baskın. 2009. *Türk Dış Politikası*, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soysal, İsmail. 2000. *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C.1, Ankara TTK Yayınları.
- Şimşir, Bilal N. 1981. "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri", *Belleten*, C. 45, S. 177, ss. 157-207.
- Şimşir, Bilal. 1996. *Bizim Diplomatlar*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tokatlı, Atilla. 2009. *Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi)*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Tuncer, Hüner. 2008. *Atatürkçü Dış Politika*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ülman, A. Haluk. 1968. "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968", *Ankara Üniversitesi SBF.Dergisi*, C:23, S. 3, ss. 241-273.

